

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ
з дисципліни «ДІАГНОСТИКА ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ»

**Тема 1 «Теоретико-методологічні основи психолого-педагогічної
діагностики дітей з ООП»**

План лекції

1. Психодіагностика дітей із порушеннями психофізичного розвитку.
2. Методологічні засади психолого-педагогічної діагностики порушень розвитку у дітей.
3. Завдання психолого-педагогічної діагностики порушень розвитку у дітей.
4. Комплексний підхід до вивчення дітей з ООП.

Література

1. Артемьева Т.В. Психолого – педагогическая диагностика развития лиц с ограниченными возможностями здоровья: Краткий конспект лекций / Т.В.Артемьева, 2013. 44 С.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 464 с.
3. Пахомова Н. Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія / Н. Г. Пахомова, М.М. Кононова. Полтава : АСМІ, 2015. 389 с.

4. Психолого-педагогическая диагностика развития лиц с ограниченными возможностями здоровья : учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / под ред. И. Ю. Левченко, С. Д. Забрамной. 7-е изд., стер. Москва : Издательский центр «Академия», 2013. 336 с.

1. Психодіагностика дітей із порушеннями психофізичного розвитку

Психодіагностика - область психологічної науки, що розробляє методи виявлення й вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості. Можна виділити дві функції психологічної діагностики - наукову й практичну.

Основними завданнями психодіагностики є:

- 1) здійснення контролю за формуванням необхідних знань і важливих якостей особистості;
 - 2) оцінка особливостей розумового й особистісного розвитку людини;
 - 3) оцінка якості самого психічного утворення;
-) застосування психодіагностичних методик для відбору дітей у ті або інші навчальні заклади.

Головною метою психодіагностики є забезпечення повноцінного психічного й особистісного розвитку.

Психодіагностичні методики - це специфічні психологічні засоби, призначені для виміру й оцінки індивідуально-психологічних особливостей людей.

Психодіагностичні методи й методики застосовуються: у сфері освіти й виховання; в області медицини, зокрема в психіатричних і неврологічних клініках; у психологічному консультуванні; у проведенні судово-психологічних експертиз.

Психологічний діагноз - кінцевий результат діяльності психолога, спрямований на опис і з'ясування сутності індивідуально - психологічних особливостей особистості з метою оцінки їхнього актуального стану,

прогнозу подальшого розвитку й розробки рекомендацій, обумовлених завданнями психодіагностичного тестування.

Базовими фундаментами психодіагностики є:

1. Загальна, соціальна й диференціальна психологія;
2. Диференціальна психометрика;
3. Практичні сфери застосування психологічного знання.

Засоби, які використовує сучасна психодіагностика, за якістю підлягають поділу на дві групи: 1) формалізовані методики; 2) методики неформалізовані.

До формалізованих методик відносяться:

- тести;
- опитувальники;
- методики проєктивної техніки;
- психофізіологічні методики.

Ці методики: - дозволяють зібрати діагностичну інформацію у відносно короткий термін. - представляють інформацію не зовсім про людину, а прицільно про ті або інші його особливості. - інформація надходить у вигляді, що дозволяє дати якісне й кількісне порівняння індивіда з іншими людьми. - інформація, одержувана за їх допомогою, корисна з погляду вибору засобів втручання, прогнозу його ефективності, а також прогнозу розвитку, спілкування, ефективності тієї або іншої діяльності індивіда.

До неформалізованих методик варто віднести:

- спостереження;
- бесіду;
- аналіз продуктів діяльності.

Неформалізовані методики дуже трудомісткі і більшою мірою засновані на професійному досвіді, психологічній підготовленості самого психодіагноста.

2. Методологічні засади психолого-педагогічної діагностики порушень розвитку у дітей

Психодіагностика порушеного розвитку повинна визначати напрямок навчання дитини, його специфічні освітні потреби і можливий рівень його освіти, вказати основні напрямки корекційно-розвиваючого навчання, т. Е. Бути диференціальної і прогностичної. В процесі діагностики повинні визначатися і оптимальні організаційні форми навчання дитини, і рекомендації індивідуального планового навчання.

Діагностику порушеного розвитку на сучасному етапі необхідно проводити з опорою на ряд принципів (підходів), раніше описаних в працях провідних фахівців (Л. с. Виготський, В. і. Лубовский, С. д. Забрамная).

Комплексне вивчення розвитку психіки дитини, віддає перевагу розтин глибоких внутрішніх причин і механізмів виникнення того чи іншого відхилення, здійснюється групою фахівців (лікарі, педагоги-дефектологи, логопед, психолог, соціальний педагог). Використовується не тільки клінічне та експериментально-психологічне вивчення дитини, а й інші методи: аналіз медичної та педагогічної документації, спостереження за дитиною, соціально-педагогічне обстеження, а в найбільш складних випадках - нейрофізіологическое, нейропсихологическое і інші обстеження.

Системний підхід до діагностики психічного розвитку дитини спирається на уявлення про системну будову психіки і передбачає аналіз результатів психічної діяльності дитини на кожному з її етапів. Системний аналіз в процесі психолого-педагогічної діагностики передбачає не тільки виявлення окремих порушень, але і встановлення взаємозв'язків між ними, їх ієрархії. Дуже важливо, щоб були виявлені не тільки явища негативного характеру, а й збереженій функції і позитивні сторони особистості, які складуть основу для корекційних заходів.

Динамічний підхід до вивчення дитини з порушенням розвитку передбачає простеження змін, які відбуваються в процесі його розвитку, а також облік його вікових особливостей. Це важливо при організації

обстеження, виборі діагностичного інструментарію та аналізі результатів вивчення. Необхідний облік поточного стану дитини, облік вікових якісних новоутворень і їх своєчасна реалізація в різних видах діяльності дитини. Дуже важливим є врахування вікового фактора при здійсненні діагностичного навчання, яке організовується тільки в межах тих завдань, які доступні дітям даного віку.

Виявлення та облік потенційних можливостей дитини - цей принцип спирається на теоретичне положення Л. с. Виготського про зонах актуального і найближчого розвитку дитини. Потенційні можливості дитини у вигляді зони найближчого розвитку визначають можливості і темп засвоєння нових знань і умінь. Ці можливості виявляються в процесі співпраці дитини з дорослим при засвоєнні дитиною нових способів дій.

Якісний аналіз результатів психодіагностичного вивчення дитини включає такі параметри:

- - Ставлення до ситуації обстеження і завданням;
- - Способи орієнтації в умовах завдань і способи виконання завдань;
- - Відповідність дій дитини умовами завдання, характеру експериментального матеріалу та інструкції;
- - Продуктивне використання допомоги дорослого;
- - Вміння виконувати завдання за аналогією;
- - Ставлення до результатів своєї діяльності, критичність в оцінці своїх досягнень.

Якісний аналіз результатів психодіагностики не виключає кількісної оцінки результатів виконання окремих діагностичних завдань.

Необхідність раннього діагностичного вивчення дитини дозволяє виявити і запобігти появі вторинних нашарувань соціального характеру на первинне порушення і своєчасно включити дитини в корекційний навчання.

Єдність діагностичної та корекційної допомоги дітям з порушеннями розвитку. Завдання корекційно-педагогічної роботи можуть

бути вирішені тільки на основі діагностики, визначення прогнозів психічного розвитку та оцінки потенційних можливостей дитини.

3. Завдання психолого-педагогічної діагностики порушень розвитку у дітей

Психодіагностика порушеного розвитку повинна здійснюватися в три етапи:

- 1) скринінг-діагностика;
- 2) диференціальна діагностика;
- 3) поглиблене психолого-педагогічне вивчення дитини з метою

розробки індивідуально-корекційної програми.

На кожному етапі є свої специфічні завдання і з кожним етапом пов'язаний коло проблем, що характеризують стан сучасної психодіагностики.

основними завданнями *скринінг-діагностики* є своєчасне виявлення дітей з різними відхиленнями і порушеннями психічного розвитку в популяції, в тому числі і в умовах масових освітніх установ, приблизне визначення спектру психолого-педагогічних проблем розвитку дитини.

Крім того, скринінг-діагностика дозволяє вирішувати завдання, пов'язані з оцінкою якості навчання і виховання дітей в освітньому закладі: виявляти недоліки навчально-виховного процесу в конкретному навчальному закладі, а також недоліки тієї чи іншої програми навчання і виховання дітей.

Проблема організації і проведення скринінг-діагностики в даний час вирішується по-різному. На практиці зустрічається кілька варіантів. Наприклад, педагоги, зіткнувшись в своїй роботі з труднощами в навчанні і вихованні дитини, які викликані якимись його особливостями, звертаються із запитом до психолога освітньої установи дати оцінку цим особливостям і розробити відповідні рекомендації по виконанню роботи з такою дитиною.

В іншому випадку батьки звертаються із запитом до психолога: дати оцінку особливостей поведінки або труднощів у вихованні дитини та

рекомендації щодо проведення освітньо-виховних заходів. Слід підкреслити, що таких звернень значно більше по відношенню до дітей старшого дошкільного віку, так як саме цей вік розглядається як "підготовчий" до школи, і батьки починають помічати, що у дитини є ті чи інші проблеми психологічного плану.

І, нарешті, виявлення дітей з проблемами в розвитку може здійснюватися за результатами спеціально організованого скринінг-обстеження. За формою проведення скринінг-обстеження може бути індивідуальним або груповим. Цей підхід найбільше відповідає сучасним вимогам до виявлення дітей з порушеннями розвитку, але, на жаль, використовується нечасто.

Використовуваний при скринінгу набір методик не завжди відповідає завданням скринінгового дослідження, професійна підготовка педагогів-психологів зазвичай буває недостатньою для кваліфікації порушення розвитку. Провідною сьогодні залишається скринінгова діагностика "за зверненням", яка не дає можливості забезпечити всебічне вивчення особливостей кожної дитини і надати психологічну та педагогічну допомогу тим дітям, які її потребують. Таким чином, існує ряд проблем, які характеризують сучасний стан скринінг-діагностики.

1. Незважаючи на велику кількість різних методик, що застосовуються при обстеженні дітей, існує явна недостатність науково обґрунтованого і апробованого діагностичного інструментарію для застосування в скринінг-обстеженнях. Особливо це стосується скринінгових обстежень дітей перших 3 років життя.

2. При розробці скринінг-діагностики дуже складною є розробка системи критеріїв, за якими можливо розмежування дітей раннього та дошкільного віку з нормальним темпом психічного розвитку і потребують психолого-педагогічної та медико-соціальної допомоги.

3. Важливою проблемою при проведенні скринінг-обстеження є емоційний стан і особистісні особливості піддослідних. Мотивація

співробітництва, реакції на успіх і невдачу, самопочуття, негативний минулий досвід і т. Д. Істотно впливають на якість виконання завдань. Це створює суттєві труднощі, оскільки обмеженість в часі при скринінг-дослідженні може не дати можливості отримати необхідну інформацію.

Диференціальна діагностика спрямована на визначення типу порушеного розвитку, саме за її результатами визначається напрямок навчання дитини та її організаційні форми. Завдання диференціальної діагностики наступні:

- - Розмежування ступеня і характеру порушень розумового, мовленнєвого та емоційного розвитку дитини;
- - Виявлення первинного і вторинного порушень і системний аналіз структури порушення;
- - Оцінка особливостей порушень психічного розвитку при недоліках зору, слуху, опорно-рухового апарату;
- - Визначення і обґрунтування педагогічного прогнозу.

На підставі цих даних визначаються тип освітнього закладу, програма навчання, організація корекційно-педагогічного процесу. Диференціальна діагностика здійснюється психолого-медико-педагогічною комісією. Група фахівців, які проводять діагностику, реалізує комплексний підхід до вивчення дитини з проблемами в розвитку. Рішення за підсумками діагностики приймається колегіально. Робота будується за певною системою з урахуванням індивідуальних особливостей дитини (організація і зміст діяльності ПМПК детально представлені в розділі 8).

В даний час існує коло проблем, пов'язаних з диференціальною діагностикою порушеного розвитку.

Відомо, що подібні психологічні особливості спостерігаються у дітей з різними типами (категоріями) порушеного розвитку. Наприклад, недоліки мовного розвитку або знижена здатність до навчання характеризують практично всіх дітей з порушеннями розвитку. Специфічних особливостей, що визначають кожен тип порушеного розвитку, які і можуть служити

критеріями диференціальної діагностики, відомо значно менше (В. і. Лубовский). Це пов'язано і з закономірностями аномального розвитку, і з тим, що в спеціальній психології на сьогоднішній день недостатньо наукових досліджень порівняльного характеру. Здійснення таких наукових розробок дозволило б істотно розширити можливості диференціальної діагностики.

Інша проблема пов'язана з практичною діяльністю ПМПК. Сьогодні не вирішено багато питань організаційного характеру, зокрема створення мережі постійно діючих діагностичних установ, питання кадрового забезпечення, ряд методологічних і термінологічних проблем.

З числа методологічних проблем слід особливо виділити проблему розробки ефективних і надійних методик, що дозволяють виконувати якісно-кількісний аналіз результатів психодіагностичного вивчення дитини з метою диференціальної діагностики.

З термінологічних проблем найважливішою є проблема чіткого розмежування психолого-педагогічної та медичної термінології, визначення місця медичного і психолого-педагогічного діагнозу в діяльності ПМПК.

Поглиблене психолого-педагогічне вивчення дітей з порушенням розвитку ставить собі за мету розробку програм корекції на підставі результатів діагностики. Таке вивчення вимагає часу і проводиться в основному в освітньому, а іноді в консультативному установі. Конкретні завдання такого вивчення, як правило, різноманітні і специфічні для різних вікових етапів. Серед них можна виділити такі, як:

- - Виявлення індивідуальних психолого-педагогічних особливостей дитини;
- - Розробка індивідуальних корекційних програм розвитку і навчання;
- - Визначення умов виховання дитини, специфіка внутрішньосімейних стосунків;
- - Допомога в ситуаціях з труднощами в навчанні;
- - Професійне консультування та професійна орієнтація підлітків;

- - Вирішення проблем соціально-емоційного плану.

При вирішенні цих завдань істотну роль грає поєднання методів психологічної діагностики (експеримент, тести, проєктивні методики) зі спеціально організованим наглядом і аналізом продуктів навчальної діяльності та творчості дітей та підлітків. Слід підкреслити, що до теперішнього часу більшість фахівців в області психодіагностики орієнтовані

в основному на оцінку рівня інтелектуального і мовного розвитку дитини, на диференціацію порушень. Фахівці успішно констатують недорозвинення або відсутність тієї чи іншої функції, але недостатньо орієнтовані на виявлення позитивного потенціалу, особливо позитивних особистісних особливостей, на основі яких можливе вирішення пізнавальних, мовних, соціально-особистісних проблем дитини. Але ефективність корекційно-педагогічного процесу визначається не тільки констатацією негативних чинників, але в першу чергу виявленням інтелектуального та особистісного потенціалу, на основі якого можлива побудова системи індивідуального психолого-педагогічного супроводу дитини. Треба відзначити, що деякі з поставлених проблем тільки почали вивчатися, наприклад, питання професійної діагностики та професійного консультування підлітків з порушеннями розвитку.

Отже, найважливішими завданнями психолого-педагогічної діагностики порушеного розвитку є:

- - Раннє виявлення порушень розвитку у дітей;
- - Визначення причин і характеру порушень;
- - Визначення оптимального педагогічного маршруту дитини;
- - Виявлення індивідуальних психологічних особливостей дитини з порушеннями розвитку;
- - Розробка індивідуальних програм розвитку і навчання.

4. Комплексний підхід до вивчення дітей з ООП

Один з основних принципів діагностики порушеного розвитку - комплексний підхід - означає вимогу всебічного обстеження і оцінки особливостей розвитку дитини всіма необхідними фахівцями (лікарями, дефектологами, психологами) і охоплює не тільки пізнавальну діяльність, але поведінка, емоції, волю, а також стан зору, слуху, рухової сфери, неврологічний статус, соматичний стан. Отже, вивчення дитини включає як медичне, так і психолого-педагогічне обстеження.

Медичне обстеження проводиться лікарями (педіатром або терапевтом, невропатологом, дитячим психіатром, офтальмологом, отоларингологом, при необхідності - аудіологом). Психолого-педагогічне вивчення дитини здійснюють педагог-дефектолог і психолог.

Симптоми та синдроми психічного дизонтогенезу при ТПМ (за О.М. Корнєвим):

- Психічний інфантилізм (70%)
- Церебрастенічний синдром (90%)
- “Межова інтелектуальна недостатність” (60%)
- Комунікативна недостатності (99%)

Специфічні закономірності психічного розвитку дітей із ТПМ

- Уповільнення темпу психічного розвитку
- Труднощі в прийомі, збереженні, переробці інформації
- Зниження пізнавального інтересу
- Диспропорція між вербальною та невербальною сторонами психіки
- Недостатність праксису та провідної діяльності
- Комунікативна дезадаптивність та комунікативні труднощі різних рівнів
- Порушення соціальної ситуації розвитку